

III.

BESZÉD,

MELYET

AZ 1903—1904. EGYETEMI TANÉVNEK

ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSOKOR

1903. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 15-ÉN

AZ EGYETEMI IFJUSÁGHOZ

INTÉZETT

Dr. BALLAGI ALADÁR,

AZ ÚJKORI TÖRTÉNELEM NYILVÁNOS RENDES TANÁRA, A MAGYAR TÖR-
TÉNELEM ÉS A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET JOGOSÍTOTT TANÁRA,
A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR E. I. DÉKÁNJA ÉS ELNÖKE.



Nemes ifjuság!

Nem mindennapi érzelmekkel fordulok Önökhöz, szeretett ifju barátaim!

Mert a bölcsészettudományi kar váratlan és nagyrabecsült bizalmából nekem jutott ama kiváló szerencse, hogy *innét* szólhatok: arra hív föl engem, hogy Önök és az egyetem összessége előtt vallomást tegyek hitemről, tanulmányaim vezérelvéről.

Hitről szólok, mely nem ellentéte a tudásnak, és semmiesetre sem lehet idegen a tudománytól, mikor mindkettő összefonódik az igazság utáni sovárgásban, s mindkettőnek funkciója, egyaránt csak közeledés a végéjéráthatatlanhoz.

Tárgyilag nézve feladatomat, nem mindennapi érzelmeket költ bennem az a cél, amit el akarok érni. Életem egész foglalatára kell, hogy nyilvánulásra jusson, ha Önökre tekintek, akik majdan egyedül hivatott megvalósítói hivatásunk eszményének.

Mi ez az eszmény, mik a történelmi előzményei, minő a helyzete a mai nap fix-pontján, s miként közelelhetik meg Önök — ezt akarom feltárni azon kis negyedóra lepergése alatt, mely a mai lélekemelő ünnepélyen rendelkezésemre áll.

Időszámításunk kezdetétől fogva az első ezer év abban telt el, hogy megalkottassék Istennek földi országa, a ker. köztársaság. E korban minden az Isten-eszmén függött; egyén és közösség aszerint igazodott. És mivel az ember Isten által, Istennek és Istenért élt, ki maga az Eszme: eszmei téren elérte a legmagasabbat. A haladás az Isten-eszme felé közeledésben, és az embernek önmagától való eltávolodásában állott. A kor morális becsüje azon arányban részesítette tiszteletben a föld vándorát, amint azonosulni tudott az eszménnyel. És Szent-Krisztina azért szent, mert meg tudott tagadni minden emberi viszonylatot, meg tudta tagadni apját, anyját, hogy kövesse az örökkévaló életideált.

Újabb századok századjainak munkája indult meg a világnézet átalakulásával, mely az Isten-eszme helyére, a később humanizmusnak nevezett gondolkörben lassanként az embert léptette, ki ezentúl épp úgy központja a világnak, mint annakelőtte a Legfőbb Valóság. Az egyéni szabadság vezérgondolatával az ember saját véges eszménye, tehát rendeltetése szerint a társas léte által korlátolt szabadság kifejtésén munkált, s ennek követelményei szerint rendezte be világát. Az emberiség egykori egységének romjain a legnagyobb különféleségben jelentkezett az ember országa a földön, melyet az Istenségtől szentesítettnek föltételeztek.

Ez a nagy irány, előhaladásában szemünk láttára akadt meg. Láttuk, vagy helyesebben mondva látjuk vonaglását, mely épp oly visszatetsző, mint minden lét megsemmisülő folyamata. Magyarázata is ugyanaz, ami minden felbomlásé. Ha valamely irány odáig halad, hogy önmagának ellentétévé válik, mint az

életnek a halál: akkor át kell alakulnia, mert tartalmilag úgy megváltozott, hogy a tényleges viszonyok közé áthurcolt régi formája, csak a hazugság cégére rajta.

A szabadság gondolatával űzött hallatlan visszaélések, legelőbb is azokat távolították el a régi rendszertől, kik eszmeileg látva a szabadságot, meg tudták látni annak elcsúfítását, fel tudtak háborodni a cégér és az áru közti ellentétben, s erélyes természetök minden akaratával arra törtek, hogy forma és tartalom egymásnak megfelelő legyen; mert ebben áll az igazság, mely nélkül oda az élet minden dísze, oda minden nemessége, oda minden amiért egyáltalában érdemes az élet arra, hogy végigéljük.

Az erkölcsi megújulás vágya tört elő mindenütt, mely úttalan útakon, a tagadás kietlen ösvényén botorkált mindaddig, míg az intuitio segítségével rá nem jött, hogy a fennforgó szélsőség ellenében, kiegyenlítő kísérletek elejtésével, azon szélső álláspontot kell elfoglalnia, mely annak tökéletes ellenlábasa.

Ha tehát az egységtől való eltávolodás az oka a társadalom szétesésének, erkölcsi tartalma elporlásának: egységre kell törekedni mindenáron. Más szóval, — a minden eszmeiség tagadásából, mely a különválasztás vagy megosztás (analysis, decompositio) műveletével dolgozott, át kell menni a minden eszmeiség kultuszába, melynek eszköze az egységesítés (synthesis, assimilatio).

Az emberiség életirányának ilyen megváltozása maga után vonja az erkölcsi értékek új meghatározását és ezzel a társadalom átalakulását.

Mit kíván Önöktől a viszonyoknak egységben

jelentkező, tehát logikus új alakulata, miben látja az Önök hivatását: azt néhány szóval, egyetlen képben, föltüntethetem, mely a dolgok régi és új rendjét egyaránt feltárja.

Közéletünk, még csak az imént, két osztályát és jellemtypusát ismerte a diáknak. A gazdagot és a szegényt. Az egyiket képviselte az élvezetekbe merült léha alak, aki minden mulatozása mellett, egyáltalán nem fejezte ki az életnek az ifjúsággal együtt járó derűtségét; mert a derűtől elválaszthatatlan a tisztaság, s ifjú hőszünk minden tettében az életnek csak aljas és közönséges felfogása nyilvánult. A másikat az éhenkórász szegény diák képviselte, akin nevetett (s részben ma is nevet) az egész ország — hiszen csak kötelességét teljesítette s nem vehetett részt az élvezetekben.

A közlélek, mely *anyagi* képessége szerint értékelte a *szellemiség* hivatottjait, ezzel csak önmagát rajzolta le, azt a társadalmat, mely anyagiságában életcélul tűzve ki a vagyonszerzést, — a vagyont, illetőleg az élvezeteket, melyeket általa biztosítani lehet, tette meg a dolgok és egyének mértékévé.

Ma ennek az eszmeiség révén, mely mindent a maga körébe utal s annak törvényei szerint ítél meg, immár meg kell változnia.

Meg fog jelenni Önök közt a vidám szegénység képviselője, aki saját lényegének tudatában, minden irígység nélkül és önérzete kára nélkül tudja szemlélni, hogy egyes társai túlszárnyalják őt az anyagiakban.

Jelen van az idő, midőn a salamancai fakanál, a spanyol koldúsdiák étkező-szerszáma, ismét a dicsőség jelvényévé válhat, jelvényévé oly pályának,

melyen nem a külső anyagi helyzet, hanem attól teljesen függetlenül, egyedül a belső érték számít.

Mert kétségtelen, hogy újra a velünk született eszmék sphaerájában mozgunk, igézete alatt állunk, parancsai szerint cselekszünk; aminek közvetlen és legtermészetesebb következménye, hogy nem helyeselhetünk mást, mint ami fogalmával megegyező létet folytat.

„Felix necessitas, quae in meliora compellit.“

Önök, ifju barátim, fogalmuknak megfelelő létre első sorban jellemük által emelkedhetnek.

Legyenek nemes emberek, a szó fenkölt értelmében.

Önök, mint rendeltetésük szerint a nemzet vezetésére hivatottak, utódai az egykori intézményes nemességnek, mely intézményileg megszűnhetett, de társadalmilag fenn kell maradnia mindaddig, míg kiváltságok vannak. Önök pedig a legnagyobb kiváltság részesei, ami egyáltalán elképzelhető. Neveltetésük, taníttatásuk révén oly óriási előnyök birtokába jutottak, melyekkel szemben nem egyenlő a versenye az emberiség ama legnagyobb részének, mely körülményeinél fogva mindezekből ki volt zárva.

A kiváltság, nagyságához mért kötelezettséggel jár. A kettő csak együtt alkot jogot. Ha pedig elsőbbségről van szó köztük: a kötelezettségnek úgy kell megelőzni a kiváltságot, mint a forrásnak a folyót. S minden uralkodó osztály ellenmondás nélkül csak addig tarthatja meg uralmát, amíg a jogot nem választja külön a kötelességtől; mert ez esetben egész helyzete merő visszaélés a kezében levő hatalmi eszközökkel.

A nemes ember első kiváltságának tartotta a

bátorságot, mely egyáltalán nem merült ki a személyes becsület úgynevezett lovagias kultuszával. Bátorságuk mindenkor készenlétben állott a szent közösségek, az egyház és a haza védelmére. S miként a nagy lovagrendek története mutatja, bátorságuk állandóan harcolt saját egyéni tisztaságukért, állandóan küzdött a gyönyör kísértései ellen; mert azt tartották, hogy annak szolgálata nem kevésbé megalázó, mint ha valaki a félelem rabja.

A bátorság mindezen fajtája szorosán összefügg az Önök rendeltetésével. Anyagilag eleget tesznek ennek, és ama követelménynek, hogy a lélek és test harmóniáját biztosítsák, a bátorsághoz szükséges ügyességek kiképzésével, athletikai gyakorlatokban. Erkölcsileg kezükre jár e részben az egész egyetemi élet, mely akként van berendezve, hogy sűrű példáit láthatják a meggyőződés melléktekintetektől mentes bátorságának.

Az egész egyetemi rendszer, odaadó szeretettel és kiváló figyelemmel segíti elő önérzetük és függetlenségük fejlődését. Oly szabadság osztályosaivá teszi Önöket, minőben soha nem volt és nem lesz többé részük. Gyámság alatt álltak a középiskolában; a férfikorba jutva, többé-kevésbé megkötik majd Önöket családi, hivatali, társasági tekintetek. Mint egyetemi hallgatók azonban teljesen önönmagukéi, az önkormányzás teljes szabadságával. Ez pedig azért van, azért távolítunk el minden iskolás fegyelmet az egyetem falai közül, mert azt akarjuk, hogy az egyetemi hallgatóból önálló gondolkodásra és tetterre képes férfi váljék.

Az önbecsülés nem ér véget önmagukra vonatkozó tetteikkel, hanem kitűnően nyilvánul barátaik

megválasztásában s abban, hogy kit tüntetnek ki becsülésükkel.

Jegyezzék meg, hogy nem lehet az embernek más barátja, mint akiben önmagára ismer, s nem emel föl mást, mint akivel rokonnak érzi magát.

Komoly dolog tehát, hogy kiket bíznak meg a maguk képviselőivel, kít tesznek meg vezérükké: a léha szájhóst-e, mint annyiszor történt a közelmúltban, vagy azt, akinek szava és tette mindig egy nyomon jár, s akiért a mindenkép fennforgó felelősséget minden körülmények között nyugodtan elvállalhatják.

Másik főfeladatuk, — az, amely kiválóan értelmi szintén a nemesek, a kiválasztottak sorába osztja Önöket. Előhaladásuk e téren is mindenekelőtt erkölcsi tényezőtől, akaraterejüktől függ.

Magán a tudományos munkán is, melynek itt életöket szentelik, rajta kell lenni a nemesség megkülönböztető és ismertető bélyegének. Ami csak úgy lehetséges, ha tudományos foglalkozásuk nem veti magát melléktekintetek szolgátságába. Ezért kell a tudományt önálló célnak tekinteniök és nem gyakorlati célok elérésére szánt eszköznek. Aki csak szerszámmot lát benne: világos, hogy már a kezdet kezdetén megáll és soha nagyot nem alkothat. Csak félig végzünk mindent a világon, amit nem önmagáért művelünk.

A tudomány terén a közelmúltban minden figyelem a megosztásra, a szakmunkára irányult. Amint a világ legnagyobb órás-gyártelepén, La Chaux-de-Fonds kies bércein, az óra minden egyes kerekét, minden csavarját s általan alkatrészeit más más mesterember készíti, aki egész életében mást sem csinál: úgy osztatott fel a megismerés birodalma minél kisebb dülökre, melyek

barázdái közt egy életen át megmaradt, aki éppen oda vetődött.

Most, a mindenben egységesítésre törekvés által új életre kelő emberi szellem, a tudományt nevéhez méltónak csak abban az esetben tartja, ha az egységből az egészből indul ki, s mint a végig megvont körív, az egységhez tér vissza. Nagy szellemeknek immár csak azokat tartjuk, kik a létet egységében tekintik problémául, melyet meghatározott tárgyuk alakjában fejtegetnek.

A dolgoknak lényeges és egyetemes, egész és nagy volta köti le minden érdeklődésünket, s nem a speciális, a szervi összefüggéséből kitépelt részlet.

Amint minden tudomány minden alkatrészének szerves kapcsolatban kell állania egymással: éppen úgy szövődnek össze a különböző tudományok. Azért vált meggyőződéssé, hogy még a szakot is csak úgy érthetjük meg igazán, ha általános szempontok alá rendeljük, ami csak úgy lehetséges, ha a dolgokról általános áttekintésünk van.

Nyilvánvaló, hogy a tudományt mint organizmust fogjuk fel, melynek ennél fogva éppen kapcsolataiban rejlik lényege. Aminek próbája és bizonyossága, az a mássá létele, ami tüstént bekövetkezik minden szerves kiegészítő részszel, ha összefüggéséből kivesszem. Ha például a lábat levágom, az többé nem láb, csak hús és csont; mert a láb lényegéhez tartozik a szervezetben végzett funkciója, amire a levágott láb többé nem képes.

Mit folytassam tovább? mikor a tudomány terén minden előhaladást jelentő újabb jelenség úgyis egyértelműleg csak arra inti Önöket, hogy, ha majdan számot akarnak tenni, tehetségeik koncentráálásával

igyekezzenek az általános körében tájékozódni, s legalább is általános műveltségre szert tenni. Szak-tárgyaik művelésén kívül, főleg azok összefüggésének megismerésére törekedjenek, amire a nevének hova-tovább megfelelő egyetemünk, az *universitas scientiarum* máris elég bőven nyújt alkalmat. Mert a facultási felosztás itt inkább csak gyakorlati jelentőséggel bír s meg van adva rá a mód, hogy a többi karok körében is tájékozódjanak azok, akik felismerik e vendégszereplés nagy és üdvös következményeit.

Nagy tévedés volna azt hinni, hogy ez az álta-lános műveltség megszerezhető vagy pótolható volna korunk legkedveltebb olvasmányaiából, a hirlapokból. A tudomány szakadatlanul az örökkévalóságra függeszti tekintetét, míg a hirlap csak egy neme a photogra-phiának: pillanatnyi helyzetek feltárása pillanatról-pillanatra. Eleme a gyors munka, mely a jelenségekből csak azt ragadja meg, ami legszembeötlőbb, nem megy tovább a felszinnél, minden ízében alkalmi, tehát a véletlentől függő s keveset gondol az igazsággal.

Önök közül mégis számosan tartják elegendőnek a hirlapolvasást arra, hogy ezzel előkészítsék magukat a közpályára. Holott, tartok tőle, éppen az ellenkezőt érik el vele.

Mert az újságolvasásnak különösen két oly árny-oldala van, mely Önöknek e tekintetben nagyon ajánlatossá teszi a mérsékletet és az óvatosságot.

Az egyik baj a homogeneitás révén támad. Kiváló előszeretettel olvassuk azt, ami érzelmeinkkel össz-hangban van, kiváló előszeretettel a nekünk tetsző irányok szócsöveit. És ez vajmi gyenge előkészület a közpályára, melyen csak az állhat meg férfihoz méltóan, akinek van önálló véleménye. Már pedig alapjellemünk

és hangulatunk a mondott módon észrevétlen sodor bennünket önállóságunknak feladására, és hogy ítéletünk a kedvenc újság legutóbbi vezércikke szerint formálódjék.

Másik ok, amiért óvatosságot ajánlok e részben, — a szorosan vett értelmi működésre vonatkozik. Az újság jelentékeny részét tisztán azért olvassuk, hogy elfelejtsük. Mert például, hogy itt vagy ott kiraboltak valakit, jelen volt valaki, leesett az emeletről valaki, gyűlést tartott a legkülönbözőbb egyesület, társulat és a többi — mind ezt elolvassuk, a foglalkozó tételesség egy nemével; keresztül repül agyunkon és soha többet nem gondolunk rá.

Ekként az emlékezőtehetség, a minden ismeret szerve, lassanként hozzászokik oly működéshez, mely homlokegyenest ellenkezik az egyetemi éveiben lévő ifjú legfontosabb feladatával. Önök amit olvasnak, annak nem az a célja, hogy elrepüljön, hanem hogy fogékony ifjui elméjükben gyökeret verjen.

Általában, az igazi ismeretszerzés nem a könnyű munka, nem a félakarat díja, hanem a szívós, a kitartó munkásságé, mely egyúttal a híven teljesített kötelesség mindennél boldogítóbb érzetével jutalmazza fáradozásainkat. A lélek harmóniájának, tehát az erkölcsi jólétnek, ez a legbiztosabb útja.

Nem kívánom tovább is terhelni, a mai napon amúgy is túlon-túl igénybe vett figyelmüket. Csak annyit kötök még lelkükre, hogy Önök, szeretett ifjú barátim és pályatársaim, egymáshozoi viszonyukban is lássák meg azt, hogy együvé tartoznak, bárha különböző facultás tagjai.

Egységük a különböző karokban a közös céllal jut érvényre, melyre egyaránt kell törekedniök.

Azon percben, amint a diák átlépi az egyetem küszöbét, eszmeileg az igazság szolgálatába szegődik. Ettől fogva első feladata az igazság alapjainak magáévé tétele; a későbbi, és nagyobb részökre nézve elérhetetlen, az igazság továbbfejlesztése.

De mindnyájok igyekevényének méltó tárgya, hogy egész lélekkel engedjék át magukat annak a felséges élvezetnek, mely egyedül az igazságra törekvés jutalma e földön, és amelyet Fichte, patheticus lelke utólérhetetlen szárnyalásában a tanárok és diákok eme hitvallásába foglalt össze:

„Arra vagyok hivatva, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról; életem és sorsom semmiség, éltem hatása végtelen. Az igazság papja vagyok, zsoldjában állok, lekötöttem neki magam. Ő érette mindenre kész vagyok, mindent merészelek s mindent elszenvedek. Ha érette üldöztetem s gyűlöltté válok, ha szolgálatában meg kell halnom: akkor is mi különöst tettem? — Mit tettem egyebet, mint amit egyáltalában tennem kellett!“

Az 1903/04-ik tanévet ezennel megnyitom.



Egyetemi
Budapesti
Könyvtár

TARTALOM.

	Lap
I. Beszámoló beszéd. Dr. KÉTLY KÁROLYTÓL	5
Az 1902—03. tanév részletes története	15
II. Székfoglaló beszéd. Dr. HEINRICH GUSZTÁVTÓL	117
III. Tanévmegnyitó beszéd. Dr. BALLAGI ALADÁRTÓL	137

TARTALOM

1	I. Bevezetés
2	II. A 1902-ös évi törvények története
3	III. A 1902-ös évi törvények tartalma
4	IV. A 1902-ös évi törvények hatálya